

Misad Katalin

Comenius Egyetem, Pozsony

A magyar nemzetiségű nők névhasználatának jellegzetességei Szlovákiában¹

A kisebbségben élő magyarok névhasználatára – nőké és férfiaké egyaránt – nemcsak országonként, hanem közösségenként, sőt egyénenként is tarka képet mutat. A dolgozat a Szlovákiában élő magyar nemzetiségű nők névhasználati jellegzetességeivel foglalkozik. Esetünkben a női nevek megítélését nemcsak a hagyományok befolyása, az egyenjogúság kérdése, illetve a funkcionalitás határozza meg, hanem a kisebbségek névhasználatát előíró szlovák jogszabályok, illetve a többségi nemzethez tartozó nők névviselési szokásai is. Írásomban bemutatom, milyen névformák fordulnak elő a hajadon és a férjezett szlovákiai magyar nők névhasználatában, s külön figyelmet szentelek az ún. ovázásnak. A dolgozat második részében egy szlovákiai magyar nők körében végzett felmérés alapján arra keresem a választ, miért részesítenek előnyben a kisebbségben élő magyar nők bizonyos névformákat, s miért utasítanak el másokat, illetve hogy az adatközlők identitásuk jegyeként tekintenek-e az általuk használt névformára.

Bevezetés

A többnyelvű társadalmakban a nyelvek globálisan hatnak egymásra. Természetes azonban, hogy azokban az országokban, amelyekben az államnyelv mellett jelen van egy vagy több nemzeti kisebbségi nyelv is, ez utóbbi(ak) jobban ki van(nak) téve a domináns nyelv hatásának, mint fordítva (vö. Máté 1988, 680; Misad 2009, 71).

A kisebbségi nyelv(ek) érvényesítése a mindenkorai Szlovákia területén mindig is jogi kérdésnek számított, s így van ez ma is. Az egyes történelmi fordulatok, illetve politikai korszakok háttértényezőinek mentén egyértelműen végigkísérhető a hatalomnak a szlovákiai magyarsághoz – és a többi kisebbséghez –

---

¹ Az előadás és a tanulmány alapjául szolgáló kutatások az 1/0414/11. számú *Nemi identitás az irodalomtudomány és a nyelvtudomány szemszögéből* c. Vega-projekt keretében folytak.

való viszonya². A fenti megállapítás a személynevek használatára is érvényes: a Szlovákia területén élő etnikai közösségek személynévhasználatát különféle törvények, rendelkezések szabályozzák/szabályozták.

A személynevek használatának szabályozása (Cseh)Szlovákiában

1 Az I. Csehszlovák Köztársaság megalakulása idején (1918)

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után, rögtön az I. Csehszlovák Köztársaság megalakulásának napján – valószínűleg a hatalom zökkenőmentes átvételének biztosítékaként – látott napvilágot az 1918. október 28-i 11. számú törvény, melynek 2. cikkelye szerint az új államalakulat területén „Az összes eddigi tartományi és birodalmi törvény és rendelet érvényben marad” (l. Gyönyör 1992). Ez azért érdekes, mert a rendelkezés a Magyarországon 1895-ben bevezetett anyakönyvi jogszabályozásokat tartotta életben, melynek a kisebbségeket érintő egyik fő elve az volt, hogy az állam fennhatósága alá tartozó nemzetiségek újszülöttjeinek keresztnevét államnyelven – tehát magyarul – kell bejegyezni. A rendelkezés értelmében a nemzetiségi területeken ugyan kérhető volt az illető kisebbség anyanyelvének megfelelő névalak egyidejű feltüntetése az anyakönyvben, de ez utóbbit csakis zárójelben lehetett bejegyezni, ami egyértelműen arra utalt, hogy a nemzetiségi névforma az akkori Magyarországon nem képezte részét a hivatalos névnek. A csehszlovák adminisztráció berendezkedésének lassúságát jelzi, hogy a Magyarországtól elcsatolt magyar településeken az anyakönyveket a fenti rendelkezés alapján még további három évig magyarul vezették (vö. Gyönyör 1992; Vörös 2003, 629).

---

² A 2001-es népszámlálási adatok szerint a magát magyarnak valló 520 ezer személy Szlovákia lakosságának 9,7 %-át teszi ki. Ugyanakkor a magyar anyanyelvűek száma 573 ezer fő volt, azaz Szlovákia összlakosságának 10,7 %-a (Gyurgyík 2006, 19). A szlovákiai magyarság lélekszámát és helyzetét tekintve számos különbség figyelhető meg a többi szlovákiai kisebbséghez képest. Ez az etnikum úgy került kisebbségi helyzetbe, hogy lakóhelyét nem változtatta meg, az anyaországtól az első világháborús békeszerződések következtében szakították el. További fontos jellemzője, hogy többé-kevésbé zárt etnikai tömböt alkot, s az általa lakott területek szomszédosak az anyaállammal (vö. Vörös 2004, 69).

2 Az I. Csehszlovák Köztársaság széthullása idején (1938–1945)

1938-ban a trianoni békeszerződés alapján elcsatolt területek egy része visszakerült az anyaországhoz. Ezekben a régiókban megszüntették a csehszlovák anyakönyvezési gyakorlatot, s függetlenül attól, kinek hogyan szerepelt a neve a korábbi csehszlovák anyakönyvekben, a magyar ajkúak család- és utónevét ismét magyaros formában tüntették fel (Vörös 2004, 56).

1939-ben, Csehszlovákia széthullását követően az ún. szlovák állam területén rekedt magyar kisebbség jogait a szlovák alkotmány 95. §-a szabályozta. Eszerint „Az alkotmányban említett nemzetiségi csoport jogai olyan mértékben érvényesíthetők, amennyire az adott nemzetiségi csoport anyaállamában ezen jogok megilletik a szlovák kisebbséget” (l. Kamenec 1994, 39). A rövid életű szlovák állam idején a nevek anyakönyvezése terén nem történt változás, az anyakönyvek vezetése a jogfolytonosság elvére alapozódott, örökölte a csehszlovák időszak gyakorlatát (Vörös 2004, 57).

3 A jogfosztottság éveiben (1945–1948)

A második világháborút követően a vezető csehszlovák politikusok a kassai kormányprogram néven elhíresült nyilatkozat helyzetértékelő fejezetében azzal vádolták meg a cseh- és morvaországi részekben zárt etnikai tömböket alkotó kb. hárommillió németiséget, valamint a Dél-Szlovákiában területileg és etnikailag egységes 600 ezres magyar kisebbséget, hogy a háború idején kifejtett bomlasztó tevékenységével hozzájárult a csehszlovák állam széthullásához. A kollektív bűnösnek kikiáltott magyarság nagy részét ennek értelmében megfosztották állampolgárságától és a tulajdonhoz való jogától, bezárták a magyar iskolákat, s a minimálisra szűkítették a magyar nyelv használatának színtereit (Vadkerty 1993, 8–9).

Az anyakönyvekben a jogfosztottság a magyar keresztnevek következetes szlovákra fordításában, valamint a magyar családnevek mellékjeles írásának kiteljesedésében mutatkozott meg (Vörös 2004, 59).

4 A szocializmus időszakában (1949–1989)

Az 1948-as kommunista hatalomátvétel után elfogadott 245. számú törvény alapján a Szlovákia területén élő magyarok – amennyiben hűségesküet tettek – visszakapták csehszlovák állampolgárságukat (Szabó Mihály 2002, 21). Az anyakönyvi bejegyzéseknek a jogfosztottság éveire jellemző gyakorlatát is módosították, de az 1949. évi 268. számú anyakönyvekről szóló törvény kedvezőtlenül érintette a magyarságot: a szabályozás az anyakönyvek cseh vagy szlovák nyelvű vezetéséről rendelkezett, s nemzetiségre való tekintet nélkül elrendelte a női nevek -ová toldalékkal való használatát (Gyönyör 1987, 64).

Az előző törvény végrehajtásáról szóló 1977. évi 22. számú rendelkezés – valószínűleg az 1949-től elszenvedett sérelmek enyhítése céljából – lehetővé tette, hogy az 1959. október 1-je előtt született nemzetiségiek anyanyelvük szabályai szerint módosíthassák kényszerűségből szlovák vagy cseh formában bejegyzett nevüket (az 1959-es születési évet az indokolta, hogy a szóban forgó évben lépett hatályba a szövetségi belügyminisztérium 1959. évi 182. számú rendelkezése, mely a 32. § 2. bekezdésében engedélyezi az anyanyelv szabályainak megfelelő névalak bejegyzését), az -ová végződés azonban továbbra is kötelező tartozéka maradt a nemzetiségi női neveknek (Gyönyör 1987, 65). 1979-ben a szövetségi belügyminisztérium névjegyzéket bocsátott ki az anyakönyvezők munkájának segítése céljából. A jegyzék 2. számú mellékletében az a 85 magyar keresztnév szerepelt, amelyet ebben az időszakban minden további nélkül anyakönyvezni lehetett (Vörös 2004, 61).

5 A rendszerváltástól az önálló Szlovákia megalakulásáig (1989–1993)

1989-ben mélyreható változások történtek az akkori Csehszlovákiában, melyeknek az ezt követő években – sok egyéb mellett – kihatásuk volt a magyar kisebbség névválasztására is: a szülők egyre több magyaros alakú keresztnévet jegyeztettek be, az -ová végződés azonban továbbra is kötelező eleme maradt a magukat magyarnak valló nők családnevének.

Szlovákiában nem sokáig nézték jó szemmel a kisebbségekre vonatkozó korábbi rendelkezések szigorának oldódását: a rendszerváltás után hozott első törvények egyikének célja éppen a kisebbségi nyelvek használatának szabályozása volt. Az 1990. évi

428. számú nyelvtörvény – bár az anyakönyvekről nem rendelkezett –, az alapvető nyelvi jogokat korlátozó, diszkriminatív jogszabályként híresült el, melynek szellemisége a kisebbségi nyelvhasználatról rendelkező későbbi törvényekben is fel-felbukkan.

6 A független Szlovák Köztársaság megalakulásától napjainkig (1993 –)

1993. január 1-jén megalakult a független Szlovák Köztársaság. A Szlovák Nemzeti Tanács még ebben az évben elfogadta az utónévről és a családi névről szóló 300. számú törvényt, mely a kisebbségek névhasználatáról is rendelkezett. A 2. § 1. bekezdése szerint a Szlovák Köztársaság területén született személy számára több, legfeljebb azonban három, „esetlegesen idegen nyelvű utónév is meghatározható”. A 4. § 4. bekezdése kimondja, hogy a szlovák nyelvben a nők családi nevét a megfelelő szlovák végződéssel kell ellátni, a szlováktól eltérő más nyelvekben azonban az ilyen név az említett végződés nélkül is használható (<http://www.minv.sk>). Ez utóbbi rendelkezés azonban korántsem volt egyértelmű, s a gyakorlat is azt bizonyította, hogy a nem szlovák nemzetiségű nők családnévét szlovák nyelvű szövegekben továbbra is -ová végződéssel tüntették fel.

Mivel a fenti névtörvény nem tett eleget azoknak a kötelezettségeknek, amelyeket Szlovákia az Európa Tanácsba való felvétele alkalmából vállalt, a jogszabály problematikus részeit – nemzetközi nyomásra – kénytelen volt egy újabb törvényben rendezni (vö. Lanstyák 2000, 97). Az anyakönyvekről szóló 1994. évi 154. számú törvény 16. §-a kimondja, hogy a nem szlovák nemzetiségű nő családi nevének bejegyzése a nemre utaló szlovák -ová végződés nélkül történik, amennyiben: 1. a nőnemű gyermek szülei a gyermek családi nevének anyakönyvezésekor kérelmezik, 2. a nő a házasság anyakönyvezésekor kérelmezi, 3. az érintett nő azt külön törvény szerint a családinév-változásról rendelkező határozat bejegyzésével kapcsolatban kérelmezi.³ Ugyanezen jogszabály lehetővé teszi minden nem szlovák nemzetiségű személynek, akinek utóneve az anyakönyvben szlovák formában van bejegyezve, hogy kérelmezze utónevének anyanyelvi formában való feltüntetését, s ezt

³ Egy szlovák nyelvész rögtön a törvénytervezet benyújtása után felháborodásának adott hangot, ugyanis szerinte a szlovák nyelv törvényszerűségeibe való durva, felsőbb utasításra történő beavatkozásról van szó, amit nem lehet az egyéni szabadságjogokra való hivatkozással megindokolni (l. Szabó Mihály 2002, 38).

a tényt az anyakönyvbe bejegyzik (az ilyen irányú névváltoztatás külön törvény szerint nem illetékköteles) (<http://www.geni.sk>).

A szlovákiai magyar nők névhasználati jellegzetességei

A Szlovákia területén élő magyar nők (és férfiak) névhasználata változó képet mutat. Ennek leglátványosabb bizonyítéka, hogy különböző – informális és formális – beszédhelyzetekben ugyanaz a személy többféle nevet használ (vö. Vörös 2003, 137), pl.: Kis Ilona, Kisné, Ilona Kis, Helena/Elena Kisová, Helena/Elena Kišová.

A *Kis Ilona* névváltozatot hajadon és férjezett magyar nő egyaránt informális kommunikációs helyzetben használja elsősorban: ezen a néven mutatkozik be új magyar ismerősenek vagy munkatársainak, s ezen a néven ismeri közvetlen környezete (rokonai, barátai, ismerősei, munkatársai) is. Azok a magyar nők, akik domináns magyar környezetben élnek, szóbeli megnyilvánulásaik során formális helyzetben – hivatalban, postán, orvosi rendelőben stb. – is használják a szóban forgó névalakot. Ugyanez a névváltozat – attól függően, milyen dokumentumról van szó – írásos formában is megjelenik, főként olyan írásbeli megnyilvánulásokban (pl. jelenléti ív, jegyzőkönyv), amelyekben nincs előzetesen feltüntetve az illető személy hivatalosan bejegyzett névformája.

A *Kisné* névalak szintén a közvetlen, magánjellegű beszédhelyzetek eleme, használata elsősorban a hatvan-hetvenéves magyar nők korosztályára jellemző. Írásos formában ritkábban, az ún. standard helyzetektől eltérő esetekben (pl. magánjellegű levelezés, nem hivatalos dokumentum aláírása) fordul elő. Ezt a névformát a fiatal és a középkorú szlovákiai magyar nők többsége informális helyzetben sem használja. Ennek több lehetséges oka van, pl.: 1. a (cseh)szlovák területen élő kisebbségek névhasználatát szabályozó rendelkezések egyike sem tett még csak említést sem a magyar asszonynevek -né képzős változatának esetleges használatáról, 2. a (cseh)szlovákiai magyar nők névhasználatukban is igazodnak a többségi nők névhasználati szokásaihoz, 3. a fiatal és a középkorú szlovákiai magyar nők elavultnak, idejétmúltnak érzik a -né képzős asszonynevek használatát.⁴

⁴ Ez a fajta vélekedés annak a kérdőíves vizsgálatnak az eredménye, amelyet a tanulmány egy további részében részletesebben is ismertetek.

Az *Ilona Kis* névforma jellemzően írott nyelvi változat, amely az anyakönyvekről szóló 1994. évi 154. számú törvénynek köszönhetően keletkezett. A fentiekben már történt rá utalás, hogy a szóban forgó rendelkezés lehetővé tette a kisebbségi utónevek anyanyelvi formában történő, illetve a női családneveknek az -ová végződés nélküli bejegyzését, a hivatalos dokumentumokban – pl. személyi igazolvány, útlevél, adásvételi szerződés stb. – azonban csakis az indoeurópai, esetünkben az ún. szlovákos sorrend szerint (első helyen az utónév, másodikon a családnév) szerepelhet a személynév. Az *Ilona Kis* névváltozatot beszélt nyelvi helyzetben a szlovákiai magyar nők nagyon ritkán használják, általában csak domináns szlovák környezetben (lakóhelyen vagy munkahelyen) történő bemutatkozáskor, amennyiben hivatalos irataikban ez a névforma található.⁵

A *Helena/Elena Kisová* névváltozat a szlovákiai magyar nők leggyakrabban anyakönyvezett névformája: a szlovákos sorrendben feltüntetett személynév első eleme a magyar *Ilona* utónév szlovák megfelelője, amely a többségi névhasználat gyakorisági mutatói alapján elsősorban a *Helena*, ritkábban az *Elena*. A *Kisová* névelem jellemzője a magyar családnévhez kapcsolt -ová végződés, amely csupán azt jelzi, hogy nőnemű személyről van szó, s nem utal a név viselőjének családi állapotára.⁶ A többségi szlovák nők névhasználatához igazodó *Helena/Elena Kisová* névforma az 1994. évi névtörvény elfogadása után is a leggyakoribb bejegyzett névalakként jelenik meg a szlovákiai magyar nők körében. Ennek oka egyrészt az -ová elhagyása miatti negatív következményekkel magyarázható: az -ová nélküli név egyértelművé teszi a név viselőjének magyar voltát, ami hátrányt jelenthet például a munkavállalás során (l. Kiss 1994, 62; Lanstyák 2000, 137; Vörös 2004, 310–311). A helyzet objektív megítéléséhez azonban

⁵ A kérdőíves felmérés adataiból kiderült, hogy ilyen esetekben – tartva a szlovák ismerős vagy munkatárs érdeklődésétől, esetleg rosszalló tekintetétől – a megkérdezettek annak ellenére sem használják ezt a névalakot, ha hivatalosan bejegyzett névváltozatról van szó.

⁶ A szlovák női családnevekben szereplő -ová női név-képző eredete szerint a szlovák birtokos melléknevekben található, egyben a birtok nemére utaló egyes számú -ov/-ova/-ovo v. -ove szóelemek nőnemű tagjával hozható kapcsolatba. Funkciója szerint ún. patronimikum-képző (l. Vörös 2003, 628), amely a birtok és a birtokos közti rokonsági kapcsolatot jelöli. Eszerint a *Kisová* nevet viselő nő hajadon is, férjezett is lehet: vagy az „apához tartozó vki” – ilyenkor az apa családnévéhez kapcsolódik az -ová végződés –, vagy a „férjhez tartozó vki”, ebben az esetben a férj családi nevével társul az -ová szóelem. (Név- és nyelvtörténeti szempontból az -ová toldalék tipikusan szláv szóelem.)

hozzátartozik az a tény is, hogy a kisebbségek névhasználatát szabályozó jelenlegi rendelkezések sok esetben ellentmondóak, pl. az anyakönyvi bejegyzés formájától függetlenül szlovák nyelvű szövegben továbbra is megkövetelik az ún. ovázást (vö Lanstyák 2000, 97). Míg a kisebbségi beszélők meghatározó többsége természetesnek tartja a szlovákiai magyar nőknek ezt a névviselési szokását, addig a névtani szakemberek véleménye megoszlik: egyesek az -ová toldalékkal ellátott névformát az identitásváltás egyik állomásának vagy legalábbis jelének tartják (l. Vörös Ottó 2003, 137), mások szerint a megfélemlített nyelvhasználat az oka a szlovákiai magyar nők névválasztásának, s magyar identitásuk ellenére döntenek az -ová toldalékos forma bejegyzése mellett (l. Vörös Ferenc 2004, 309).

A *Helena/Elena Kišová* mellékjeles névforma leginkább a korábbi – elsősorban az 1922 és 1949 közötti – születésű (cseh)szlovákiai magyar nők névhasználatában figyelhető meg, illetve azokéban, akiknek a családnevét a szóban forgó időszakban a szlovák átírás szerint jegyezték be (s akik azóta az új rendeletekre hivatkozva nem kérelmezték névformájuknak az anyanyelv szabályai szerinti kijavítását). Ezekben az években rengeteg magyar családnév esett áldozatául a kisebbségek névhasználatát szabályozó szlovákosító törekvéseknek. A korabeli anyakönyvekben sokszorosára nőtt a mellékjeles magyar eredetű családnevek száma, amelyekben a leggyakrabban az $s \rightarrow \acute{s}$ váltásra találni példát, de tipikusnak tekinthető az $sz \rightarrow s$, $cs \rightarrow \acute{c}$, $zs \rightarrow \acute{z}$, $ny \rightarrow \acute{n}$ irányú – többnyire mellékjeles – átírás is (vö. Vörös 2004, 311).

A magyar nők házassági névviselési szokásai Magyarországon és Szlovákiában

A tradicionális európai társadalmakban házasságkötés után a nők neve általában megváltozik: felveszi a férj családi nevét.

Magyarországon az állami anyakönyvezés kezdetétől tekintve napjainkig folyamatosan bővült a hivatalosan választható asszonynevformák száma. Míg az 1895-től hatályos 1894. évi anyakönyvezési jogszabályok szerint a kizárólagos névalak a *Szabó Jánosné*, addig az 1952. évi családjogi törvény az előző névforma mellé két újabbat rendel: a *Szabó Jánosné Kis Ilona*, illetve a *Kis Ilona* típust (vö. Farkas 2003, 133). Az első esetben a feleség felveszi a férj teljes nevét a házasságra utaló toldással, amelyhez a saját teljes nevét is hozzákapcsolja, a második esetben pedig megtartja a teljes

születési nevét. A törvény 1974. évi módosítása bővítette a korábban előírt névtípusok sorát, így az addig hivatalosan bejegyezhető asszonynévformák mellett megjelent a *Szabóné Kiss Ilona* és a *Szabó Ilona* névalak is. Magyarországon napjainkban is az első névforma – a férj -né képzős családneve és a teljes lánykori név – a legnépszerűbb, az utóbbit – a férj családneve és a nő utóneve – sokan idegen minta hatására terjedő névalakként tartják számon, ezért kerülendőnek tartják (vö. Farkas 2003, 135; Raátz 2007, 174). A 2004. január 1-jétől hatályos új magyar családjogi törvény a következőképpen határozza meg a házasságkötés alkalmával felvehető asszonynévformákat: a) a feleség teljes lánykori neve, b) a férj teljes neve a házasságra utaló toldással és a feleség teljes lánykori neve, c) a férj családi neve a házasságra utaló toldással és a feleség teljes lánykori neve, d) a férj családi neve és a feleség utóneve (vö. Farkas 2003, 136; www.mkogy.hu).

A mai szlovákiai magyar asszonynévhasználatot vizsgálva az anyaországi gyakorlathoz képest két fő különbséget tapasztalunk: 1. a szlovákiai magyar nők – igazodva a többségi nemzethez tartozó nők házassági névviselési szokásaihoz – házasságkötéskor felveszik a férj családi nevét, s ehhez kapcsolják saját utónevüket; 2. hivatalosan bejegyzett személynevük – hajadonoké és férjezetté egyaránt – tartalmazza az -ová toldalékot. Kis Ilona tehát, aki házasságot kötött Szabó Jánossal, informális helyzetben a *Szabó Ilona* névalakot, formális helyzetben leggyakrabban a *Helena/Elena Szabóová*, ritkábban az *Ilona Szabó* névformát használja.

Ha összehasonlítjuk a magyarországi és a szlovákiai magyar házassági névhasználatot, megállapíthatjuk, hogy bár mindkét országban jogszabályok rendelkeznek ennek módjáról, Magyarországon sokkal kötöttebbek az asszonynév-használati lehetőségek. Ugyanakkor – az engedélyezett névformák számát tekintve – a magyarországi nők több alternatíva közül választhatnak. Magyarországon az új családjogi törvény hatályba lépése óta liberalizálódott a házassági névadás – egyre több nő választja a férj családi nevéhez kapcsolt saját utónév használatát (*Szabó Ilona*) –, bár ebben egyes szakemberek nem annyira a magyar nők társadalmi igényeinek változását, hanem inkább az Európai Unió országaiban használt névformákhoz való alkalmazkodást látják (l. Takács–Várnai 2002, 182; Raátz 2007, 169). A szlovákiai magyar férjezett nők az említett névalakot informális beszédhelyzetben használják. Amennyiben élnek az 1994. évi anyakönyvekről szóló törvény által biztosított jogukkal, hivatalosan bejegyzett asszonynevüket a

következő alakban használhatják: *Ilona Szabó*. Az anyakönyvi bejegyzések alapján azonban a szlovákiai magyar nők többsége – a szlovák többséghez tartozó nők asszonynév-választási szokásait követve – ma is a szlovákos névformát, azaz a *Helena/Elena Szabóová* névváltozatot viseli.

Szlovákiai magyar nők körében végzett névhasználati felmérés tanulságai

A konferencián tartandó előadás, illetve a tanulmány megírása előtt 2010 szeptemberében kérdőíves felmérést végeztem szlovákiai magyar nők névviselési és névválasztási szokásairól. A 71 válaszadó mindegyike szlovákiai magyar nő volt. Az adatközlők kiválasztásakor három fő szempontra ügyeltem: 1. az adatközlők családi állapotára (a válaszadók 48 %-a hajadon, 52 %-a férjezett volt); 2. a válaszadók korára (a huszonéves korostól a hetvenévesig arányosan képviselte magát minden korcsoport); 3. a megkérdezettek végzettségére (25 %-uk egyetemi hallgató, 25 %-uk felsőfokú végzettséggel, 30 %-uk érettségivel, 20 %-uk szakközépiskolai végzettséggel rendelkező nő volt).

A felmérés első kérdése szerint az adatközlőknek fel kellett tüntetniük a hivatalosan bejegyzett személynevüket. A 71 megkérdezett közül mindössze ketten (1, 42%) viselik az *Ilona Kis* (saját magyar nyelvű utónév és az apa családi neve ún. szlovák sorrendben feltüntetve) v. az *Ilona Szabó* (saját magyar nyelvű utónév és a férj családi neve ún. szlovák sorrendben feltüntetve) típusú névváltozatot: egyikük az 1994. évi anyakönyvekről szóló törvény alapján kérelmezte szlovák formában bejegyzett nevének magyarítását, a másik megkérdezett nevének magyar utóneves és -ová végződés nélküli bejegyzését a szülők – a hatályos rendelkezésekre hivatkozva – kérelmezték lányuk megszületésekor. A többiek (98, 58%) anyakönyvi kivonatában – kortól és végzettségtől függetlenül – hajadonok esetében a *Helena/Elena Kisová*, férjezettek esetében a *Helena/Elena Szabóová* névforma szerepel.

Arra a kérdésre, hogy miért nem kérelmezik/kérelmezték az 1994. évi anyakönyvekről szóló törvény értelmében nevük „kisebbségi nyelvű” – tehát: magyar utónév és -ová végződés nélküli családnév – bejegyzését, különböző válaszok érkeztek, például:

Szlovák többségű településen élek, s szlovák többségű városban (Nyitrán) tanulok. Ha magyaros formában használnám a nevemet, állandóan magyarázkodnom kellene. Bemutatkozáskor így is sokan megkérdézik, milyen név az a Viola, mert még sosem hallották, pedig a szlovák naptárban is szerepel, de úgy látszik, ők nem nagyon használják. (22 éves egyetemista)

Eszembe se jutott, hogy megtehetném, pedig hallottam erről a törvényről, még az újságban is olvastam róla. De engem nem zavar, ha a szlovákok szlovákos formában használják a nevemet, a magyarok meg magyarosan. Szlovákiában élek, ahol egyszer magyarul, máskor szlovákul beszélek, talán ezért nem furcsa, hogy van magyar meg szlovák nevem is. (36 éves kozmetikus)

Kisebbségi helyzetben mindig alkalmazkodni kell valamibe, így a nyelvhasználatba is. Megszoktam már, hogy a hivatalokban vagy szlovákokkal beszélve szlovákosan használom a nevemet. A munkahelyemen, a boltban, a buszon, a falumban pedig mindenki a magyar nevemen szólít. (42 éves óvónő)

Régóta gondolkodom rajta, de megrémiszt az ezzel járó buzávona. A lányom két évvel ezelőtt kérelmezte a neve magyar formában való bejegyzését, azóta megfordult már minden biztosítóban, bankban, nyilvántartóban, különböző szolgáltatóknál, hogy bejelentse a névváltoztatást. Rengeteg idejébe került, ráadásul még mindig előfordul, hogy a hivatal a korábbi, szlovákos néven szólítja meg, pl. legutóbb a parlamenti választások előtt. (48 éves pedagógus)

A lányom nemrég változtatta magyarra a nevét, mindenhol fizetnie kellett az új iratokért. Én már nyugdíjas vagyok, jó ez így, ahogy van. Magyar városban élek, mióta nem dolgozom, senki sem használja szlovákul a nevemet. (67 éves nyugdíjas hivatalnoknő)

A felmérés következő kérdése arra irányult, hogy az adatközlők nemzeti identitásuk jelölőjeként tekintenek-e a nevükre. A kérdőívben több, a nemzethez való tartozás jegyeként számon tartott fogalmat soroltam fel, s arra kértem az adatközlőket, hogy – az 1–4-es pontskálán mozogva – jelöljék meg, szerintük mely fogalmak fejezik ki leghangsúlyosabban a magyar identitást (vö. Csepeli–Örkény–Székelyi 2002, 24). A táblázat egyértelműen mutatja, hogy a magyar névformára egyik korcsoport sem tekint úgy, mint fontos identitásjelölő kritériumra:

	19–29 év	30–39 év	40–55 év	56–70 év
közös nyelv	3, 90	3,35	3, 71	3, 28
közös kultúra	3, 80	2, 88	3, 20	3, 33
magyar származás	3,50	2,95	3,09	3,28
születési hely	1,50	2,20	2,47	2,70
magyar himnusz	1,32	1,97	2,10	2,43
magyar állampolgárság	1,30	1,93	2,03	2,66
magyar zászló	0,76	1,20	1,50	2,32
magyar névforma	0,98	1,17	1,24	2,03

(Forrás: A felmérés 3. kérdésére kapott válaszok %-os kimutatásában)

Érdekesnek bizonyultak azok a vélemények, amelyek a Magyarországon – statisztikai adatok által is igazolt – közkedvelt Szabóné Kis Ilona típusú asszonynév használatára vonatkoztak. A megkérdezetteknek azt kellett eldönteniük, amennyiben tehetnék, házasságkötés után bejegyeztetnék-e a szóban forgó névformát az anyakönyvbe. Egy adatközlő (0,76%) kivételével mindenki elutasította a felkínált lehetőséget, s a válaszok azt bizonyítják, hogy ez a névforma elfogadhatatlannak tűnik a szlovákiai magyar nők számára:

Számomra ez a névforma a régi korokat idézi, még a mindennapi nyelvhasználatban is elképzelhetetlennek tartom, hogy valakinek a valakijéként emlegessenek, nehogy hivatalosan! Semmiképpen sem élnék ezzel a lehetőséggel. (31 éves mérnöknő)

Sosem viselnék ilyen nevet. Úgy gondolom, már azzal is tettem egy gesztust a férjem felé, hogy felvettem a családi nevét, igaz, nem annyira érte, mint a gyerekeinkért csináltam, ha egy család vagyunk, legyen közös a nevünk is. (40 éves eladó)

Akkor sem használnám ezt a névformát, ha tehetném. Szerintem csak azok választják ezt a nevet, akik hangsúlyozni szeretnék, hogy már férjnél vannak. (42 éves pénzügyi tanácsadó)

Nekem nem tetszik, szinte sugallja a férfiak felsőbbrendűségét. Annak ellenére, hogy már harminc éve férjnél vagyok, még soha senkinek nem mutattam be úgy, hogy Xné vagyok. (54 éves pedagógus)

Egyértelműen elutasítom, ez a névforma számomra azt jelenti, hogy egy nő nem tud önmaga lenni, csak valakinek a valakije. Ja, és kíváncsi lennék rá, fordított helyzetben melyük férfit venné fel a felesége családnevét. (60 éves hivatalnok)

Ha a férjem kérné, azt hiszem, igen. A szomszédasszonyokat is úgy szoktuk emlegetni, hogy Bekéné, Horváthné. (66 éves nyugdíjas fodrásznő)

Arra a kérdésre, hogy nem érzik-e úgy az adatközlők, hogy a Szabó Ilona (tehát a férj családi neve és a saját utónév) típusú névforma szlovák hatásra terjedt el a szlovákiai magyar nők körében, egyhangúlag nemleges válasz érkezett:

A többségi nyelv mindig hatással van a kisebbségi nyelvekre, valószínűleg a névhasználat terén is ez a helyzet. Mégsem érzem szlovákosnak ezt a névtípust, elég, ha körülnézzünk az EU országokban, általában ott is felveszik a nők a férjük családnevét, méghezűá mindenféle toldalék nélkül. (20 éves egyetemista)

Nem érzem szlovákosnak. Évek óta Ausztriában dolgozom, ott is a férjük vezetéknévét viselik az asszonyok, ha csak meg nem tartották a sajátjukat. (29 éves egészségügyi nővér)

Szerintem inkább az európai hagyományokat tükrözi ez a névtípus (bár fordított a sorrend), praktikusnak tartom. Különben is hogy lehet lefordítani a Kovács Jánosné mondjuk franciára? (47 éves fordító)

Ez még sosem jutott eszembe. Szerintem Magyarországon sem csak a -né-vel ellátott formát használják az asszonyok. Miért lenne szlovákos? (61 éves háztartásbeli)

A felmérés utolsó kérdése arra vonatkozott, elfogadhatónak tartják-e az adatközlők a mind Szlovákiában, mind Magyarországon engedélyezett ún. kettős családi név (a feleség, illetve a férj családnevének a születési családnévhez való kapcsolása) használatát. A megkérdezettek egyike sem utasította el a szóban forgó névformát, de nagyobb arányban az egyetemisták, illetve a diplomával rendelkező nők fogadják örömmel ezt a névhasználati lehetőséget.

Nagyon jónak tartom, én is így tervezem, ha egyszer férjhez megyek. Épp itt az ideje, hogy az egyenjogúság ezen a téren is érvényesüljön. (23 éves egyetemista)

Szerintem a fiatalok között egyre népszerűbb ez a névváltozat, van egy ismerős házaspár, akik ezt a megoldást választották. Nekem is tetszik. (32 éves pincérnő)

Amikor elváltam, visszavettem a lánykori nevemet. Amikor másodszor is férjhez mentem, felvettem mellé a második férjem vezetéknévét. A gyerekeink is ezt a kettős vezetéknévet viselik. Nálunk bevált. (47 éves fordító)

Semmi baj vele, csak túl hosszú. (54 éves nevelőnő)

Jó megoldásnak tartom, de valószínűleg csak a fiatalok körében fog elterjedni. Bár arra kíváncsi lennék, hány férfi venné fel a felesége nevét a sajátja mellé. (70 éves nyugdíjas pedagógus)

Összegzés

Kisebbségi helyzetben a nyelvhasználatnak egy speciális területe a névhasználat, ezen belül is a személynévhasználat. Érzékeny kérdéssé e témakört elsősorban a mindenkori politika teszi, amely beleszól a kisebbségek nyelvi-nyelvhasználati belügyeibe (vö. Kiss 1994, 63–64).

Dolgozatomban a Szlovákiában élő magyar nemzetiségű nők névhasználati jellegzetességeivel foglalkozom. A tanulmány első részében a kisebbségek névhasználatát előíró szlovák jogszabályokat, rendelkezéseket tekintettem át, majd bemutattam a hajadon, illetve a férjezett szlovákiai magyar nők névhasználatát jellemző névformákat, külön figyelmet szentelve az ún. ovázásnak. A dolgozat második részében egy felmérés segítségével arra kerestem a választ, hogyan vélekednek a kisebbségben élő szlovákiai magyar nők bizonyos névformákról, illetve saját és a magyarországi nők névhasználati szokásairól.

Felhasznált irodalom

- Csepeli György–Örkény András–Székelyi Mihály. 2002. *Nemzetek egymás tükrében*. Budapest: Balassi Kiadó, 24–55.
- Farkas Tamás. 2003. „A házassági névviselés új szabályozásához.” In: Hoffmann István és Kiss Tamás, szerk. *Köszöntő könyv Nyirkos István 70. születésnapjára*. Magyar Nyelvjárások XLI. Debrecen: Debreceni Egyetem. Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 133–142.

- Fercsik Erzsébet. 2003. „Az elvált nők névviseléséről – a XX. század utolsó fél évtizedének statisztikai adatai alapján.” In: Hajdú Mihály és Keszler Borbála, szerk. *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete–Magyar Nyelvtudományi Társaság, 614–622.
- 2007. „Magyarországi asszonynevek a 21. század küszöbén – megőrizni vagy megváltoztatni?” In: Barát Erzsébet és Sándor Klára, szerk. *A nő helye a magyar nyelvhasználatban*. Szeged: JATEPress, 159–167.
- Gyönyör József. 1987. „A személynevek anyanyelvi változatainak anyakönyvi bejegyzéséről.” In: Zalabai Zsigmond, szerk. *A hűség nyelve. Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről*. Bratislava: Madách, 60–75.
- 1993. *Közel a jog asztalához. A csehszlovák állam kezdeti nehézségei, területi gyarapodása, ideiglenes alkotmánya, alkotmánylevele és annak sorsa*. Pozsony/Bratislava: Madách Könyv- és Lapkiadó.
- Gyurgyík László. 2006. *Népszámlálás 2001. A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években*. Pozsony: Kalligram, 14–19.
- Kamenec, Ivan. 1994. *Trauma. Az első Szlovák Köztársaság (1939–1945)*. Budapest: Aura Kiadó, 37–42.
- Kiss Jenő. 1994. *Magyar anyanyelvűek – magyar nyelvhasználat*. Budapest: Tankönyvkiadó, 61–66.
- Lanstyák István. 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony: Osiris Kiadó – Kalligram Könyvkiadó–MTA Kisebbségi Kutatóműhely, 93–139.
- Máté Jakab. 1988. „Nyelvi helyzetek – szociolingvisztikai modellek.” In: Kiss Jenő és Szűts László, szerk. *A magyar nyelv rétegződése I*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 673–682.
- Misad Katalin. 2009. *Nyelvi kontaktusok. Szlovákiai magyar vonatkozású alkalmazott nyelvészeti tanulmányok*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 71–91.
- Raátz Judit. 2007. „A nők névviselési szokásai Magyarországon és az EU-ban.” In: Barát Erzsébet és Sándor Klára, szerk. *A nő helye a magyar nyelvhasználatban*. Szeged: JATEPress, 169–177.

- Szabó Mihály Gizella. 2002. „A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai és a kisebbségi nyelvhasználat színterei, különös tekintettel a magyar közösségre.” In: Lanstyák István és Szabó Mihály Gizella. *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 19–40.
- Takács Judit–Várnai Judit. 2002. „Gondolatok a magyar hivatalos személynévhasználatról az uniós csatlakozás tükrében.” In: Gréczi Zsoldos Enikő és Kovács Mária, szerk. *Köszöntő kötet B. Gergely Piroška tiszteletére*. Miskolc: A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 182–185.
- Vadkerty Katalin. 1993. *A reszlovakizáció*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 8–9.
- Vörös Ferenc. 2003. „Adalékok a magyar nevek -onázásához.” In: Hajdú Mihály és Keszler Borbála, szerk. *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete–Magyar Nyelvtudományi Társaság, 614–622.
- 2004. *Családnév kutatások Szlovákiában*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 51–65.
- Vörös Ottó. 2003. „A határon túli névkutatás és hozadéka a nyelvi tervezésben.” In: Hajdú Mihály és Keszler Borbála, szerk. *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete–Magyar Nyelvtudományi Társaság, 135–138.

Források

2002. évi XLIV. számú törvény, ill. 2002. évi XLV. számú családjogi törvény (cstj). <http://www.mkogy.hu/irom37/0886> (letöltve 2010. július 31.)
- Novela zákona o mene a priezvisku NR SR č. 300/1993. http://www.minv.sk/?zakony_mvsvr (letöltve: 2010. július 17.)
- Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Bývajúce obyvateľstvo podľa národnosti, podľa materinského jazyka a pohlavia za SR, kraje a okresy*. Štatistický úrad SR. Bratislava
- A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 1993. évi 300. számú (1993. szeptember 24.) törvénye az utónévről és a családi

névről. In: Lanstyák István és Szabó Mihály Gizella, *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában* 2002, 247–250.

A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának 1994. évi 154. számú (1994. május 27.) törvénye az anyakönyvekről. In: Lanstyák István és Szabó Mihály Gizella, *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában* 2002, 251–254.

Zákon o mene a priezvisku NR SR č. 154/1994.
<http://www.geni.sk/zakon-o-mene-a-priezvisku> (letöltve:
2010. július 17.)